

วิทยาลัยนาฏศิลปสุพรรณบุรี สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

เพลงอีแซว สุพรรณบุรี

ปฐมบทจากเพลงอีแซวสู่การพัฒนานวัตกรรม

เพลงอีแซว เป็นเพลงพื้นบ้านที่มีความเก่าแก่ และความน่าสนใจอย่างยิ่ง นับเป็นเพลงพื้นบ้านที่สำคัญอันสะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีพ่อเพลงแม่เพลงที่เป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำหน้าที่สืบสาน ชับร้องบทเพลงนี้มาอย่างยาวนาน

เสน่ห์ของเพลงอีแซว อยู่ที่การขับร้องเอื้อนขึ้นต้น ที่เป็นลูกเล่นและมีรูปแบบทำนองเฉพาะตัว การขับร้องที่กระชับและการร้องรับเชิงกระเช้าเข้าแห่ของลูกคู่อย่างสนุกสนาน สิ่งนี้คือมนต์เสน่ห์ที่ทำให้เพลงอีแซวสุพรรณบุรีเข้าถึงผู้ฟังทุกเพศทุกวัย ทำให้คนทั่วไปรู้จักและคุ้นเคยกับเพลงพื้นบ้านประเภทนี้อย่างยิ่ง

การถอดองค์ความรู้เพลงอีแซวสุพรรณบุรี เป็นการบอกเล่าเรื่องราวจากครูเพลงจำนวน ๒ ท่าน คือ นายสุจินต์ ชาวบางงาม หรือ พ่อสุจินต์ ศรีประจันต์ ศิลปินดีเด่นจังหวัดสุพรรณบุรี และนางสำเนียง ชาวปลายนา หรือ แม่สำเนียง เสียงสุพรรณ ศิลปินแม่เพลงชั้นครูของจังหวัดสุพรรณบุรี ทั้งสองท่านเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ในการเป็นศิลปินเพลงพื้นบ้านมาอย่างยาวนาน มีกลวิธีการเล่นและการขับร้องเพลงอีแซวอย่างแยบยล น้ำเสียง ลีลา บทบาท ด้วยทักษะปฏิภาณกรืออย่างยิ่ง สิ่งนี้จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้วิทยาลัยนาฏศิลปสุพรรณบุรี ดำเนินการจัดเก็บองค์ความรู้จากทั้งสองท่านสู่กระบวนการเรียนรู้จากเรื่องเล่าและเรื่องราว นำมาเรียบเรียง เพื่อให้เป็นสาธารณแห่งความรู้

องค์ความรู้เรื่องเพลงอีแซวสุพรรณบุรี จึงเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการรวบรวมผ่านกระบวนการจัดการความรู้ โดยมีครูภูมิปัญญาผู้ให้ข้อมูล มีบุคลากรของวิทยาลัยนาฏศิลปสุพรรณบุรีทำหน้าที่กลั่นกรอง รวบรวมข้อมูลให้เป็นระบบ สู่การนำเสนอหาไปสร้างนวัตกรรม E-BOOK เพื่อการเรียนรู้และการเผยแพร่ในวงวิชาการ ตลอดจนการบริการวิชาการที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่ง อันสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาวิทยาลัย คือเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ด้านนาฏดุริยางคศิลป์และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนสร้างความร่วมมือเพื่อความยั่งยืนทางศิลปวัฒนธรรมด้านเพลงพื้นบ้านสืบไป

สารบัญ

	หน้า
เพลงอีแซวสุพรรณบุรี	๑
ประวัติเพลงอีแซว	๓
วิธีการและขั้นตอนของการแสดง	๕
ขั้นตอนของการแสดงเพลงอีแซว	๑๑
เนื้อร้องและลักษณะคำประพันธ์	๑๖
ลักษณะคำร้องเพลงอีแซว	๑๙
ลักษณะทำร่ำประกอบเพลงอีแซว	๒๑
การแต่งกายเพลงอีแซว	๒๓
เครื่องดนตรีประกอบการแสดง	๒๗
การอนุรักษ์ และสืบทอดเพลงอีแซวด้วยระบบการศึกษา	๒๙

เพลงอีแซวสุพรรณบุรี

เพลงอีแซว เป็นเพลงพื้นบ้านที่ชาวบ้านหรือคนในชุมชนโดยเฉพาะในจังหวัดสุพรรณบุรีนิยมร้องเล่นกันอยู่เสมอ ๆ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ซึ่งอาจมีความเกี่ยวข้องในด้านคติความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ตลอดจนการประกอบอาชีพ ในทางคติชนวิทยาเพลงพื้นบ้าน คือ เพลงที่เกิดจากผู้แต่งนิรนามและแรกที่สุดเกิดขึ้นท่ามกลางกลุ่มคนพื้นบ้านตั้งแต่ในอดีตโดยที่เราไม่อาจจะระบุได้แน่นอน มีเนื้อร้องและทำนองง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน แต่สะท้อนถึงจะมีท่วงทำนองและลีลาการขับร้องแตกต่างกันไปตามความนิยม และการสืบทอดของท้องถิ่นนั้น ๆ โดยมีการใช้คำพูดเป็นภาษาถิ่นของตนด้วยเพลงพื้นบ้านเป็นเพลงที่มีการร้องและเล่นกันในทุกภูมิภาค เพื่อให้คนดูเกิดความสนุกสนานและความบันเทิงอันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในเชิงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย อันเกิดจากการสร้างสรรค์ของภูมิปัญญาในอดีต ตลอดจนสะท้อนให้เห็นภาพการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายเป็นอย่างดี มักนิยมร้องเล่นกันในงานเทศกาล งานวันสำคัญทางศาสนา งานที่มีการประชุมของผู้คนในหมู่บ้าน ได้แก่ งานตรุษ งานสงกรานต์ งานกฐิน งานทอดผ้าป่า งานประเพณีลอยกระทง เป็นต้น

เพลงอีแซวสุพรรณบุรี

จังหวัดสุพรรณบุรีนับเป็นจังหวัดหนึ่งในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางที่เป็นจุดกำเนิด และมีการละเล่นเพลงพื้นบ้านที่หลากหลายอย่างยาวนานนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีการสืบทอดทางเพลงร้องเพื่อการดำรงรักษาให้เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด หนึ่งในจำนวนเพลงร้องพื้นบ้านที่ทำให้คนทั่วไปรู้จัก และนิยมขับร้องตลอดจนการรับฟังอยู่เสมอ คือ “เพลงอีแซว” ซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้านที่มีความเก่าแก่ และความน่าสนใจอย่างยิ่งไม่ว่าจะเป็นลักษณะการขับร้องที่เป็นเอกลักษณ์ วิธีการแสดงตลอดจนการนำมาประยุกต์สอดแทรกให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ หรือเหตุการณ์ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม ยืนหยัดอยู่ได้ด้วยความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และการเข้าถึงผู้ฟังทุกเพศทุกวัย อันเกิดจากการถ่ายทอดของศิลปินพื้นบ้าน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยังมีชีวิตอยู่ และยึดมั่นในการอนุรักษ์เพลงอีแซวเพื่ออนุชนรุ่นต่อไป

ประวัติเพลงอีแซว

จากการศึกษาข้อมูลเพลงอีแซวเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของบทเพลง จากแหล่งข้อมูล เอกสาร หนังสือ ตำราและงานวิจัยต่าง ๆ รวมถึงข้อมูล ที่ได้จากการสัมภาษณ์ครูเพลงคือ นางเกลียว เสรีจกิจ (ขวัญจิต ศรีประจันต์) ศิลปินแห่งชาติ ที่เคยได้เรียนรู้สืบทอดการขับร้องและการละเล่นเพลงอีแซวจากแม่บัวผัน จันทรศรี ศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดงเพลงพื้นบ้าน ปี พ.ศ.๒๕๓๓ จึงสามารถสันนิษฐานว่า เพลงอีแซวมีกำเนิดอยู่ที่จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นเพลงร้องที่เกิดมา พร้อมๆ กับเพลงร้องพื้นบ้านอื่นๆ ที่นิยมร้องเล่นกันน่าจะเป็นเพลงร้อง ที่มีกำเนิดมาจากการร้องเพลงยั่ว คือ ร้องยั่วกัน คล้ายเพลงกลองยาว เป็นบทร้องแบบทางสั้น ส่วนนายคล้าย แสงสี ศิลปินเพลงพื้นบ้านอีกท่าน หนึ่งได้ตั้งข้อสังเกตว่าน่าจะมีการคลี่คลาย หรือปรับเปลี่ยนมาจากการ ร้องเพลงเหยยของชาวกาญจนบุรีก็น่าจะเป็นได้เพราะเมื่อเปรียบเทียบ ลักษณะคำประพันธ์ของเพลงทั้งสองแล้วมีความใกล้เคียงกันมากจน สามารถใช้เนื้อร้องแทนกันได้ อย่างไรก็ตามก็ดีไม่ว่าเพลงอีแซวจะคลี่คลาย หรือปรับเปลี่ยนจากเพลงยั่ว หรือเพลงเหยย ตามคำบอกเล่า และการ สันนิษฐานยังมีสิ่งหนึ่งที่เป็นที่มาของเพลงอีแซว กล่าวคือมีเครื่องดนตรี ของชาวอีสานชิ้นหนึ่งที่น่าเข้าสู่สุพรรณบุรี เครื่องดนตรีชิ้นนี้ คือ “แคน “ ซึ่งอาจนำมาเผยแพร่ในเรื่องของการค้าขาย พ่อเพลง หรือนักแสดงเห็น ว่ามีท่วงทำนองที่แปลก และไพเราะสามารถเป่าให้เข้ากับบทร้องเพลง พื้นบ้านดั้งเดิมได้ จึงนำมาเป่าประกอบ

ประวัติเพลงอีแซว

การนำเอาแคนมาเป่าประกอบร่วมกับการขับร้องเพลงพื้นบ้าน ซึ่งอาจจะเป็นเนื้อเพลงเหย่ย เพลงยั่ว เพลงยาวนี้ แม่ขวัญจิตศรีประจันต์ ท่านได้บอกว่าท่านเคยเห็นกันอยู่พักหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านจะเรียกว่า “เพลงแคน” บางท้องถิ่นก็จะเรียกว่า “เพลงตบแผละ” เพราะมีการปรบมือ ประกอบการร้องด้วยต่อมาเมื่อเพลงแคนนิยมเล่นกันมากขึ้นทำให้ ท่านองและเนื้อร้องค่อยๆ ปรับเปลี่ยนมีรูปแบบการขับร้องเป็นของตนเองกันมากขึ้น และคงกลายเป็นเพลงอีแซว ที่เรียกกันในปัจจุบัน

ครั้งหนึ่งเมื่อคราวที่วิทยาลัยนาฏศิลปสุพรรณบุรีร่วมกับข้อมูล กับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อปี พ.ศ. 2548 เรื่องศิลปิน เพลงอีแซวศรีประจันต์ จึงได้มีโอกาสสัมภาษณ์ศิลปินเพลงพื้นบ้านที่เคย เล่นและร้องเพลงอีแซวตั้งแต่อดีตควบคู่กับยุคแม่บัวผัน จันทรศรี ที่ยังคง ชีวิตอยู่ คือ คุณยายทุเรียน สุนทรวิภาต ขณะนั้นท่านอายุ 93 ปี ปัจจุบัน เสียชีวิตแล้ว ท่านบอกว่าท่านเคยเรียกว่านางแซวเสียด้วยซ่า ซึ่งต่อมา ก็คือเพลงอีแซวนี้เอง ส่วนคำว่าอีแซวนั้นไม่สามารถระบุได้ว่าใครเป็น คนแรกที่เรียก เพราะไม่มีการบันทึกหรือจดจำข้อมูลได้อย่างแม่นยำ ที่น่าเชื่อถือพอจะเป็นแนวทางของการสันนิษฐานข้อมูลหนึ่งก็คือ พ่อบัวเพื่อน โปธิ์พักตร์ พี่ชายของแม่บัวผัน จันทรศรี ท่านได้บอกว่า ที่เรียกกันว่าเพลงอีแซวนั้น เพราะ “ยีนร้องแซวกันทั้งคืน” เป็นที่น่า สังเกตว่าพ่อบัวเพื่อนท่านใช้คำว่า “แซว” มาอธิบายคำว่าแซวนี้มีปรากฏ ในภาษาพูดที่เป็นภาษาถิ่นของชาวอีสานเช่นเดียวกัน ซึ่งหมายถึง การพูด หยอกล้อต่อกันเพื่อให้เกิดความสนุกสนานในกลุ่ม หรืออาจแสดงถึง ความนัยแฝงในเชิงกี่ยวพาราสิ่นั้นเป็นสิ่งที่แสดงว่าเพลงอีแซวมาจากการร้องเพื่อหยอกล้อ หรือกี่ยวพาราสิ่นระหว่างชายหญิง

ประวัติเพลงอีแซว

โดยอาจใช้คำว่าแซว ซึ่งเป็นคำที่มีในท้องถิ่นเรียกตามวิธีและลักษณะการแสดง นอกจากนี้ยังพบว่าแต่เดิมนั้นเพลงอีแซวจะไม่มีการร้องโต้ตอบเช่นในปัจจุบัน อาจจะร้องแบบบทกลอนสั้น ๆ ในเชิงสนุกสนาน หรือมีการร้องในลักษณะของการเล่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตำนาน เช่น ตำนานพระบาท ตำนานวัดป่าเลไลยก์ เป็นต้น

แหล่งประชุมเพลงที่ใหญ่ที่สุด และเป็นที่ยู่อัจกัณฑ์ของถิ่นใกล้เคียงคือ วัดป่าเลไลยก์ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรีที่วัดป่าเลไลยก์แห่งนี้จะมีงานประจำปี คืองานไหว้หลวงพ่โต ในช่วงวันขึ้น ๗-๙ ค่ำ เดือน ๑๒ และวันขึ้น ๗-๙ ค่ำ เดือน ๕ ภายในงานมีนักเพลงพื้นบ้านที่เป็นพ่อเพลงแม่เพลงต่างพากันมาจากต่างท้องที่เพื่อบำรุงนัสการหลวงพ่โต และร่วมเล่นเพลงกันอย่างสนุกสนาน ซึ่งการเดินทางในสมัยก่อนจะมาจากทางเรือ และการเดินเท้า เพื่อให้มาถึงวัด ซึ่งบริเวณภายในวัดป่าเลไลยก์ในอดีตมีความร่มรื่น และร่มเย็นด้วยต้นโพธิ์ที่แผ่กิ่งปกคลุม และมีลานสำหรับแสดงเพลงพื้นบ้านกันอย่างสนุกสนาน บรรดาศิลปินพื้นบ้านพ่อเพลงแม่เพลงที่มาแสดงนั้นล้วนแล้วมาด้วยใจไม่มีการว่าจ้างเป็นเงินทองแต่อย่างใด ทุกคนมาร่วมกันแสดงโดยที่ไม่เคยรู้จักหรือคุ้นเคยกันก็มี การแสดงเพลงที่วัดป่าเลไลยก์จะมีเพลงพื้นบ้านเล่นอย่างหลากหลายตั้งแต่หัวค่ำจนกระทั่งสว่าง รวมถึงการเล่นเพลงอีแซวด้วย ปัจจุบันยังคงมีการละเล่นเพลงพื้นบ้านในงานประจำปีของวัดอยู่เช่นกัน หากแต่คณะหรือศิลปินที่มาแสดงนั้น เป็นลักษณะของการว่าจ้าง จัดหาให้มาแสดง และมีการยกเวทีการแสดงให้สูงเพื่อให้ผู้ชมได้มองเห็นการแสดงอย่างทั่วถึง

ประวัติเพลงอีแซว

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เพลงอีแซวเมืองสุพรรณกลับซบเซาลงเพราะเป็นช่วงของภาวะสงคราม บ้านเมืองขาดความสงบสุข ชาวบ้านไม่สามารถชุมนุมเล่นเพลงได้เหมือนก่อน ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๙๐ เพลงอีแซวเริ่มฟื้นตัว และเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายอีกครั้ง มีคณะเพลงเกิดขึ้นใหม่เป็นจำนวนมาก ทั้งยังมีการแต่งเพลงดับต่างๆ เพื่อใช้ขับร้องกันอย่างหลากหลาย จนกระทั่ง ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เพลงไทยลูกทุ่งได้รับความนิยมจากประชาชนทั่วประเทศ จึงทำให้กระแสของความชื่นชอบเพลงอีแซวซบเซาลงอย่างมาก แม้จะมีการฟื้นฟูเพลงพื้นบ้าน โดยมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาส่งเสริม โดยเฉพาะในยุคของนายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากร ในสมัยนั้น ท่านได้จัดการแสดงเพลงพื้นบ้านทั่วทุกภาค โดยเชิญศิลปินไปแสดงสังคีตศาลาของกรมศิลปากรและให้แสดงถ่ายทอดออกอากาศทางวิทยุ โทรทัศน์ด้วยนับว่าได้รับความสนใจจากประชาชนพอสมควรแต่ยังไม่แพร่หลาย จนกระทั่งแม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ ซึ่งท่านเป็นนักร้องลูกทุ่งชื่อดังของสุพรรณบุรีในสมัยนั้น ได้หันมาเล่นเพลงอีแซวจนมีชื่อเสียงโด่งดัง ซึ่งท่านมีวิธีการเล่นและการร้องกลอนเพลงอีแซว ในเชิงประยุกต์ได้สัมพันธ์กับเหตุการณ์และยุคสมัยเป็นอย่างดี

ปัจจุบันสุพรรณบุรีมีศิลปินพื้นบ้านที่สามารถขับร้องและเล่นเพลงอีแซวอยู่ในจำนวนที่ไม่มากนัก ซึ่งพ่อเพลง แม่เพลงในอดีต ต่างมีอายุมากขึ้นและเสียชีวิตลงตามกาลเวลา มีการสืบสานการขับร้องและการละเล่นเพลงอีแซว ด้วยวิธีและแนวทางต่าง ๆ เช่น การจัดเป็นหลักสูตร การเรียนการสอน การอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดการประกวดแข่งขัน โดยปรับให้มีความเหมาะสมกับ เพศ วัย สถานการณ์ ในปัจจุบัน

ประวัติเพลงอีแซว

อย่างไรก็ตามเพลงอีแซวแม้ว่าจะเป็นเพลงพื้นบ้านที่ขาดหลักฐาน ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติที่มาแต่ด้วยอายุและความเก่าแก่ของเพลงที่มีมากกว่าหนึ่งร้อยปี ย่อมเป็นเครื่องหมายแสดงว่าเพลงอีแซวเป็นเพลงพื้นบ้านที่มีเสน่ห์และทรงคุณค่าอย่างยิ่งในอันที่จะศึกษาถึงขนบ ความเชื่อ วิธีการแสดง ขั้นตอน บทร้อง ดนตรีประกอบ และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ทรงคุณค่าอย่างเป็นเอกลักษณ์ของเพลงพื้นบ้านจังหวัดสุพรรณบุรี

วิธีการและขั้นตอนของการแสดง

เพลงอีแซว เป็นเพลงร้องพื้นบ้านที่มีลักษณะการขับร้องเป็นเอกลักษณ์ ถ่ายทอดบทร้องโดยพ่อเพลง และแม่เพลง ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ขับร้องเพลงพื้นบ้านทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ถ้าเป็นชายจะเรียกว่า “พ่อเพลง” ถ้าเป็นฝ่ายหญิงจะเรียกว่า “แม่เพลง” ในระหว่างการร้องจะมีการร้องรับของลูกคู่ ซึ่งจะทำหน้าที่ร้องรับ ร้องสอด ร้องขัด ขึ้นอยู่กับลักษณะของเพลงสำหรับเพลงอีแซวทางเพลงแม่ขวัญจิตนั้นมีลีลาการร้องเพลง แบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑. **การขึ้นเพลง** เป็นการใช้อื้อนทำนองเสียงให้ยาว มีระดับเสียงสูงต่ำ ผู้ร้องสามารถเล่นลูกคอ หรือใช้ทักษะลูกเล่นของตนได้ ซึ่งแม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ ศิลปินแห่งชาติท่านได้กล่าวว่าท่านเองได้นำมาจากครู และมีการปรับแต่งเสียงเพื่อให้เหมาะสมกับการร้องของท่าน หรือผู้ใดไม่สามารถจะร้องคำเอื้อนขึ้นต้น ได้ยาว จะร้องคำว่า “เอ๋ย” แล้วทอดเสียงออกไปก็ยอมได้ การขึ้นเสียงเอื้อนแบบยาวนั้นจะนิยมขึ้นหัวเรื่องหรือเริ่มต้นของการร้องเพลงอีแซว ส่วนการจะใช้เอื้อนคำว่า “เอ๋ย” นั้น อาจใช้ในกรณีรับร้องต่อบทจากอีกฝ่ายหนึ่ง ข้อสังเกตอย่างหนึ่งของการขึ้นเพลงเปรียบเสมือนการตั้งบันไดเสียง (คีย์เพลง) ของผู้ร้องที่เป็นพ่อเพลง แม่เพลง และลูกคู่ให้มีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง

วิธีการและขั้นตอนของการแสดง

๒. การร้องเนื้อเพลง พ่อเพลง แม่เพลงจะร้องเนื้อเพลงให้เข้ากับจังหวะ และจะร้องเรื่อยไปอย่างสม่ำเสมอ อาจมีเอื้อน หรือร้องเสียงสูงต่ำ แล้วแต่ลูกเล่นของแต่ละบุคคล นิยมการร้องอย่างกระชับ แบ่งเนื้อร้องเป็นช่วง ๆ ให้มีฉันทลักษณ์สัมผัสภายในเพื่อความไพเราะของเนื้อร้องและต้องคำนึงถึงความหมายด้วย บางครั้งในการขับร้องอาจสอดแทรกสำเนียงท้องถิ่นแบบสุพรรณบุรีด้วยก็ได้ ซึ่งนับว่าเป็นจุดเด่นและเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของเพลงอีแซว สุพรรณบุรี

๓. การลงเพลง หมายถึง การทอดเสียง หรือหยุดเสียง เพื่อให้ลูกคู่ร้องรับทำนองการลงเพลงอีแซว แบ่งได้เป็น ๒กรณี คือ

กรณีแรก ลงเมื่อเนื้อร้องจบท่อนหรือจบเพลง โดยการทอดคำสุดท้ายในวรรคเพลงแล้วตามด้วยคำว่า เอย แล้วลูกคู่จะร้องรับด้วยคำว่า เอย...แล้ว... จากนั้นตามด้วยสองคำหลัง ซึ่งการร้องรับของลูกคู่นี้ในกรณีทางเพลงแม่ขวัญจิตนั้น ท่านจะไม่ร้องรับลูกคู่ด้วยคำว่า “แล้ว” เสียทุกบท ท่านต้องดูความหมายของคำที่ลงด้วยว่าเป็นคำเดี่ยว คำโดด หรือคำที่มีหลายพยางค์ เช่น หากลงท้ายว่า “มากอุบาย” ลูกคู่ร้องรับว่า “แล้วอุบาย” ได้ หากลงท้ายว่า “สาธยาย” ลูกคู่ร้องรับว่า “สาธยาย” จะไม่นิยมร้องรับว่า “แล้วสาธยาย” เป็นต้น

กรณีที่สอง ลงเพลงในขณะที่ร้องเนื้อเพลง โดยผู้ร้องจะลงเฉพาะวรรคแรก เมื่อลูกคู่รับแล้ว จะร้องเนื้อต่อไปไม่ลงวรรคหลังเหมือนกับ การลงเพลง เมื่อจบเพลงซึ่งจะร้องแล้วให้ลูกคู่รับทั้งวรรคแรก และวรรคหลัง การลงเพลงขณะร้องเนื้อเพลงนั้นเป็นการพักเสียง หรือนึกหาถ้อยคำ หรือเพื่อบรรยายข้อความที่ร้องให้ชัดเจนเป็นการกระตุ้นความสนใจของผู้ชม

วิธีการและขั้นตอนของการแสดง

๔. การร้องรับของลูกคู่ นอกจากจะร้องรับคำหลังในกลอนเพลงแล้ว ลูกคู่ยังมีบทบาทในการสร้างอารมณ์สการเล่นเพลงให้ครึกครื้นด้วยการร้อง หรือกระทู้วลีต่าง ๆ อย่างสนุกสนาน เช่น ชะๆ แน่ๆ เข็บๆ เยื่อวๆ กรู๊ๆ เอ้าฉ่าๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยขัดจังหวะกรณีพ่อเพลง หรือแม่เพลงนึกเนื้อร้องไม่ทัน ถือว่าเป็นการสอดแทรกที่ช่วยกันแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้เป็นอย่างดี

ขั้นตอนของการแสดงเพลงอีแซว

เพลงอีแซว เป็นเพลงร้องพื้นบ้านที่มีการขับร้องของพ่อเพลง แม่เพลง และการร้องรับของลูกคู่ เช่นเดียวกับเพลงพื้นบ้านอื่น ๆ การลำดับขั้นตอนของการแสดงเพลงอีแซวแต่ครั้งโบราณมีการกำหนด บทขับร้องอย่างชัดเจน และแบ่งลักษณะบทขับร้องได้เหมาะสมตาม ลำดับความสำคัญ นับว่าในปัจจุบันยังคงมีการแสดงที่ยึดรูปแบบ และ ลำดับการแสดงเหมือนอย่างครูเพลงพื้นบ้านที่เคยปฏิบัติในอดีต ซึ่งได้ กำหนดรูปแบบตลอดจนลำดับขั้นตอนของการแสดง ดังนี้

๑. ขั้นตอนของการเตรียมก่อนขึ้นการแสดง

๑.๑ การแต่งตัวของผู้แสดง และการเตรียมเครื่องดนตรี

๑.๒ การบอกเล่าครู-อาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา หรือ ที่เรียกว่าตั้งกำนล เพื่อเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา ครู-อาจารย์ และ ถือว่าเป็นการเสริมความเชื่อมั่นให้แก่นักแสดงทุกคน

๒. ขั้นตอนของการแสดงบนเวที

ในอดีตการเล่นเพลงอีแซวจะยืนล้อมเป็นวงกลมโดยมี พ่อเพลงแม่เพลงร่วมกันขับร้อง ปัจจุบันเพลงอีแซวได้เป็นมหรสพ อย่างหนึ่งที่มีการสร้างเวทีสำหรับแสดง และมีขั้นตอนการแสดง ดังนี้

๒.๑ ขั้นตอนการร้องบทไหว้ครู ถือเป็นขั้นตอนแรกเริ่มของ การร้องเพลงอีแซว โดยผู้แสดงทั้งหมดจะออกมานั่งเรียงแถวโดยแบ่ง เป็นพ่อเพลง แม่เพลง ฝ่ายพ่อเพลงจะเริ่มร้อง บทไหว้ครูพร้อมยกพาน กำนล อันประกอบด้วย ดอกไม้ ธูป เทียน เงินกำนล จำนวน ๖ หรือ ๑๒ บาท (หรืออาจเพิ่มเป็น ๒๔ บาท แล้วแต่ละคณะ) พ่อเพลงจะขับ ร้อง ซึ่งมีเนื้อร้องกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา ครูเพลงต่าง ๆ ตลอดจน สถานที่ เพื่อความเป็นสิริมงคล เมื่อฝ่ายพ่อเพลงร้องจบแล้ว ฝ่ายแม่ เพลงจะเริ่มร้องบทไหว้ครู ซึ่งมีเนื้อหาระของเพลงเช่นเดียว

ขั้นตอนของการแสดงเพลงอีแซว

พอเพลง คำร้องจะไม่เหมือนกันอาจมีความคล้ายคลึงบ้าง จากการสัมภาษณ์แม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ เกี่ยวกับการร้องบทไหว้ครูของท่าน ท่านได้อธิบายเพิ่มเติมว่าปัจจุบันบทร้องเพลงไหว้ครูมักมีการร้องแบบย่อเพื่อให้เหมาะสมกับเวลา ในการขับร้องแบบโบราณบทร้องแบบเต็ม จะใช้เวลาประมาณ ๒๐ นาที เป็นอย่างต่ำ โดยกล่าวอ้างครุจนครบ ถ้วนกระบวนการของความของบทร้อง

รูปที่ ๑ การแสดงเพลงอีแซว บทไหว้ครู โดยแม่ขวัญจิตศรีประจันต์
ที่มา : วรรณ แก้วกว้าง, ๒๕๔๙

ขั้นตอนของการแสดงเพลงอีแซว

๒.๒ ขั้นตอนการร้องบทเกริ่นเป็นลำดับขั้นตอนการร้องต่อจากบทไหว้ครู ประกอบด้วย การร้องเพลงออกตัว เพลงแต่งตัว เพลงปลอบ หรือ เพลงชมโฉม ฝ่ายชายหรือ ฝ่ายหญิงจะออกตัวเชิงอ่อนน้อมถ่อมตนว่าเป็นเพลงหัดใหม่ยังไม่ชำนาญ และขอขมาอภัยหากร้องผิดพลาด พร้อมทั้งร้องขอกำลังใจจากผู้ชมให้ช่วยส่งเสริม เพลงแต่งตัวเป็นการสมมติว่าฝ่ายหญิงแต่งตัวออกไปพบฝ่ายชายด้วยความสวยงามและภาคภูมิใจ ฝ่ายชายก็อาจร้องตอบในบทชมโฉม เพื่อชมความงามของฝ่ายหญิง ช่วงขั้นตอนของการร้องบทเกริ่นนี้ อาจใช้เวลาพอสมควร แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะเวลาของการแสดงทั้งหมดอีกเช่นกัน สาระความเข้มข้นของบทร้องจะเริ่มต้นในช่วงเกริ่นโดยต่อเนื่องไปสู่ขั้นตอนของการร้องในบทต่อไป

รูปที่ ๒ การร้องบทเกริ่นของฝ่ายหญิง
ที่มา : วรรณ แก้วกว้าง, ๒๕๔๙

รูปที่ ๓ การร้องบทเกริ่นของฝ่ายชาย
ที่มา : วรรณ แก้วกว้าง, ๒๕๔๙

ขั้นตอนของการแสดงเพลงอีแซว

๒.๓ ขั้นตอนการร้องบทประ หมายถึง การร้องปะทะคารมของฝ่ายชาย ฝ่ายหญิงโดยการร้องโต้ตอบหาเหตุผลมาแก้ในบทกลอน ซึ่งโบราณมักมีการเล่นผูกเป็นเพลงตับ เช่น ตับหมาตับแมว ตับกระได ตับตีหมากพร้าว ตับชิงชู้ จุดเริ่มต้นของการประ คือ การเริ่มต้นเกี่ยวพาราสีของฝ่ายชาย ฝ่ายหญิงร้องโต้ตอบแก้กลอนสลับกัน สร้างความสนุกสนานด้วยการใช้ท่าทาง สีลาหยอกล้อ และบทกลอนเชิงสองแง่สองง่ามหรืออาจลึกลงไปถึงกลอนแดง ซึ่งเป็นกลอนที่มีการกล่าวอย่างตรงไปตรงมาถึงอวัยวะเพศของชายและหญิงหรือพฤติกรรมทางเพศโดยไม่มีการเลียงคำ สำหรับการแสดงของคณะแม่ขวัญจิตศรีประจันต์ จะแสดงในเชิงสองแง่สองง่ามแต่ไม่มากเพราะว่าท่านคำนึงถึงความเหมาะสม และกลุ่มผู้ฟังเป็นหลัก

ในขั้นของบทประนี้ถือว่าเป็นช่วงที่ผู้ชมต้องการรับฟังและชื่นชมมากที่สุด เพราะต้องการเห็นการประชันฝีปากของบรรดาพ่อเพลง แม่เพลงที่มีปฏิภาณไหวพริบในการ โต้กลอน ในอดีตการร้องบทประที่มาจากการเล่นกลอนสดของนักกลอนเพลงอีแซวมักมีเรื่องของศักดิ์ศรีเข้ามาเกี่ยวข้อง หากใครแพ้กลอน หรือแก้กลอนไม่ได้ก็จะเกิดความละอาย ทำให้ไม่กล้าประชันกับแม่เพลงหรือพ่อเพลงคนนั้นไปอีกนาน ช่วงเวลาของการร้องบทประจะใช้เวลามากกว่าช่วงอื่น ซึ่งอาจยืนเล่นเพลงถึงค่อนคืนหรือใช้เวลาหนึ่งชั่วโมงขึ้นไป นับได้ว่าผู้เล่นเพลงอีแซวนอกจากจะมีวาทีศิลป์ในการเล่นการร้องแล้ว จะต้องมีความอดทนรวมทั้งการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง สำหรับการแสดงในแต่ละครั้งอีกด้วย

ขั้นตอนของการแสดงเพลงอีแซว

๒.๔ ขั้นตอนการร้องบทลา, จาก เป็นบทการขับร้องเมื่อพ่อเพลงแม่เพลงใกล้จะจบ การแสดงและจะจากกันไปจะร้องเพลงลา อันมีเนื้อหาเพื่อสั่งเสียคู่เล่นเพลงของตน อ้อลาผู้ชมทั้งหลายเป็นการขอบคุณ และแสดงความอาลัยผู้ชมทุกคนซึ่งมักจะกล่าวถึงสถานที่สิ่งของ เครื่องดนตรี และสิ่งที่จะขาดเสียมิได้ คือ การร้องขอบคุณ รวมทั้งการอวยพรเจ้าภาพ หรือผู้ที่จัดมาแสดงในงาน ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องนับแต่การเล่นเพลงในอดีตด้วยคนไทยนั้นมีขนบธรรมเนียมยึดถือหลักของการไปลามาไหว้ แม้จะอยู่ในรูปแบบของการแสดงก็ตาม ทั้งยังเป็นมนต์เสน่ห์ของการสร้างความทรงจำและความประทับใจของผู้แสดงและผู้ชมได้ เป็นอย่างดี ในการร้องบทลา บทจากนั้น คณะของแม่ขวัญจิต ศรีประจันต์จะใช้การด้น คือ การคิดคำร้องในขณะนั้นเป็นกลอนอีแซวบ้าง หรือขับร้องเป็นทำนองสองไม้สลับบ้าง แล้วแต่โอกาสและความเหมาะสม โดยเน้นการขับร้องที่ช้าและใช้น้ำเสียงอ่อนหวาน

เนื้อร้องและลักษณะคำประพันธ์

เพลงอีแซว มีลักษณะเป็นกลอนหัวเดียว ซึ่งหมายถึง คำลงท้ายของการลงกลอนในตอนท้ายวรรคที่ ๒ เป็นสระเสียงเดียวกัน เช่น กลอนโล เป็นกลอนที่มีคำสุดท้ายด้วยเสียงสระโไอทุกคำ หรือ กลอนลา เป็นกลอนที่มีคำสุดท้ายด้วยเสียงสระอาทุกคำ เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับกลอนเพลงพื้นบ้านทั่ว ๆ ไป

ตัวอย่างคำลงท้ายกลอน

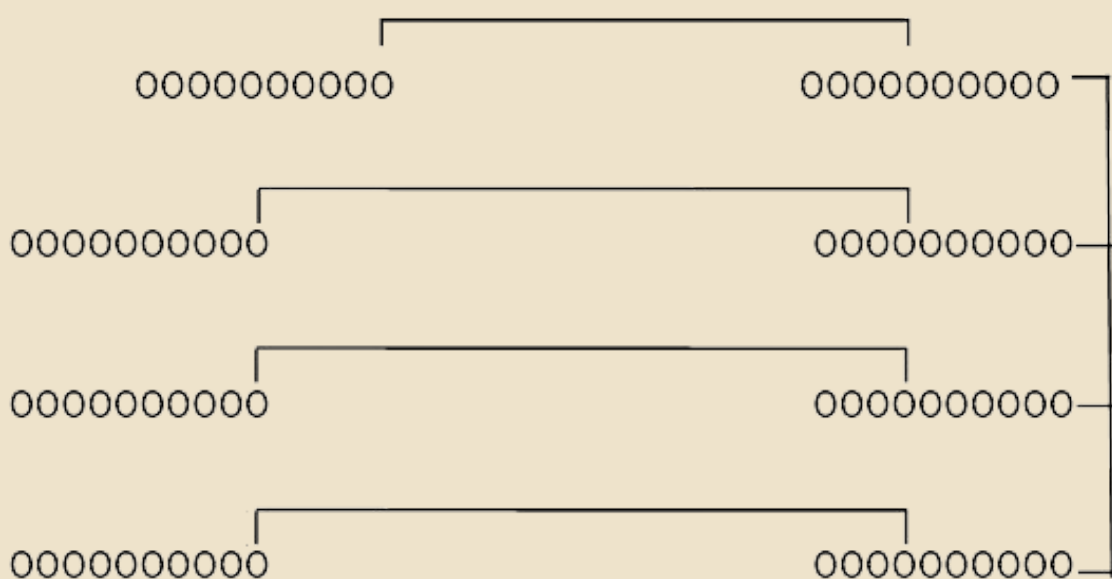
- กลอนลา - มา ว่านา หา ตาข้า ปลา ชราฯลฯ
- กลอนโล - ใจ ไซ้ ใหญ่ชิงชัย ร้องไห้ บังใบไถล ฯฯ
- กลอนลี - มิ ดี สีปี พี่ ทวีวันนี้ มั่งมี แก้อื้อฯลฯ
- กลอนลัน - วันจันทร์ คั่น พลันมะดัน ไหวหวัน ฯฯ
- กลอนลู - คู่ งู ดูเจ้าชู้ อดสู พรั่งพรูสบู่ พธู ฯฯ
- กลอนลวย - สวยช่วย กรวย กลัวยมอดม้วย ระทวย ฯฯ

นอกจากนี้จะเป็นกลอนสระเสียงอื่น ๆ อีกก็ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับ การแต่งกลอนและการเลือกสรรคำของผู้แต่งที่เป็นพ่อเพลงแม่เพลง จะเลือกนำมาใช้ ส่วนใหญ่แล้วคำที่นิยมใช้และสามารถนำมาลงกลอนในเพลงพื้นบ้านได้อย่างหลากหลายมักเป็นกลอนโล

เนื้อร้องและลักษณะคำประพันธ์

กลอนเพลงอีแซว บาทหนึ่ง มีสองวรรค ประกอบด้วย วรรคหน้า และวรรคหลัง ในแต่ละวรรคจะมีการใช้คำประมาณ ๘ - ๑๐ คำ โดยคำสุดท้ายของวรรคหน้า จะต้องมาสัมผัสกับคำที่ ๔ หรือ ๕ ในวรรคหลัง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนคำในแต่ละวรรคด้วย และคำสุดท้ายในวรรคหลัง หรือที่เรียกว่าท้ายบาทต้องส่งสัมผัสต่อเนื่องกันทุกบท ซึ่งไม่จำกัด ความยาวของบทกลอนเพลงอีแซว การส่งสัมผัสเสียงเดียวในท้ายวรรคที่ ๒ ตลอดบทการขับร้องเราจึงเรียกว่า “กลอนหัวเดียว” และสิ่งหนึ่งที่ทำให้บทร้องมีความไพเราะยิ่งขึ้น จะต้องมีการเล่นสัมผัสใน ภายในวรรคด้วย ซึ่งอาจเป็นสัมผัสในแบบสระ หรือสัมผัสในแบบพยัญชนะ ก็ได้

แผนผังลักษณะคำประพันธ์เพลงอีแซว

เนื้อร้องและลักษณะคำประพันธ์

ตัวอย่างบทร้อง

ยกพานกำนนขึ้นบนหน้าผาก
ลูกจะยกบายศรีขึ้นสี่มุม
ลูกจะไหว้ไตรสูตรองค์พระพุทธา
ไหว้ชั้นอินทร์ชั้นพรหมชั้นยมกาล
ไหว้พระโมคคัลลาองค์พระสารีบุตร

ธูปเทียนและหมากทั้งวาริ
ลูกจะไว้พระภูมิเจ้าของที่
ไหว้กระทั่งเทวดาองค์ดีดี
ท้าวเวสสุวรรณอยู่ในลิบลี้
ไหว้ทั้งอุณรุทเรืองฤทธิ์

.....
.....

.....
.....

(เนื้อร้องต่อไปจนจบบทกลอน)

จะเห็นได้ว่าจากตัวอย่างบทร้องไหว้ครูข้างต้น เป็นรูปแบบ
ฉันทลักษณ์ในการบังคับกลอนเพลงในการสัมผัสคำ สัมผัสเสียงให้มี
ความคล้องจองและเกิดความไพเราะ และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒
ของแต่ละบาท (บรรทัด) จะมีเสียงสระเดียวกันตลอด ส่วนจำนวนบาท
หรือบรรทัดจะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับเนื้อหา ระยะเวลาในการแสดง

ลักษณะคำร้องเพลงอีแซว

ร้องเพลงอีแซวมักเป็นคำที่ใช้ภาษาเรียบง่าย สามารถสื่อความหมายให้เกิดความเข้าใจได้อย่างชัดเจน อาจใช้คำพูดที่เป็นภาษาถิ่น ประกอบหรือสอดแทรกคำพังเพย เปรียบเทียบในปัจจุบันมีการใช้คำที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น ๆ แบบทันสมัย หรืออาจทับคำที่เป็นภาษาต่างประเทศ ก็มี เพื่อสร้างอารมณ์และดึงดูดความสนใจของผู้ชมผู้ฟัง

การเล่นเพลงอีแซวในอดีตจนถึงปัจจุบันแต่ละครึ่งมักมีการสอดแทรกในเรื่องของเพศโดยการกล่าวอย่างตรงไปตรงมา ที่เรียกว่า “กลอนแดง” ในอดีตมักจะแสดงในตอนดีกหลังการประกลอนแบบพื้น ๆ เน้นความสนุกสนานเป็นหลักโดยมิได้มีข้อควรระวังแต่อย่างใด แต่ปัจจุบันกลอนประเภทนี้ไม่นิยมนำมาแสดงเพราะไม่เหมาะสมอย่างยิ่งกับกลุ่มผู้ชมที่เป็นเด็กเล็กและเยาวชน ด้วยเกรงว่าจะเป็นการกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์แก่กลุ่มบุคคลเหล่านั้นจะมีก็แต่เพียงกลอนที่เป็นลักษณะเชิงสองแง่สองง่าม ซึ่งหมายถึงการกล่าวเปรียบเทียบให้เกิดการคิดในทิศทางสองประการหรืออาจมากกว่านั้น ซึ่งแบ่งได้เป็น

๑. สองแง่สองง่าม ในเชิงเปรียบเทียบกับสิ่งของ หรือสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับเพศ เช่น หิน หอย กัลวีย หม้อสาก ครก ที่นาเป็นต้น เช่น

*หอยแครง หอยคาง หอยนางรม หอยโข่ง หอยขม หรือว่าหอยใคร
พูดถึงที่นาของข้าก็กว้างยาว อยากจะเข้าไหมแล้ว จะคิดไม่เอากำไร*

ลักษณะคำร้องเพลงอีแซว

๒. สองแง่สองง่าม ในเชิงลงคำสุดท้ายของกลอน หรือลงคำให้มีการคาดเดาถึงคำคำนั้นอย่างถูกต้องแต่เสียงไปเป็นคำอื่น เช่น

น้องจะนอนจับหูก็ตามที่
ระวังให้ตีพี่ก็มีทีเด็ด

หรือน้องจะนอนจับตาก็ตามใจ
จะจับน้องยามา.....เช็ดที่หัวบันได

อย่างไรก็ดีการเลือกใช้คำในการเล่นเพลงพื้นบ้านของแม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ ในปัจจุบันท่านคำนึงถึงกลุ่มผู้ฟังและความต้องการของเจ้าภาพที่ว่าจ้างเป็นหลัก โดยเลือกช่วงเวลา ตลอดจนโอกาสและลักษณะงานที่ไปแสดง อาจมีการแสดงเชิงสองแง่สองง่ามบ้างตามความเหมาะสมเพื่อความสนุกสนานของการเล่นเพลง

ลักษณะท่ารำประกอบเพลงอีแซว

ท่ารำประกอบการเล่นเพลงอีแซว เป็นท่ารำที่มีได้มีการกำหนดไว้เป็นแบบแผนตายตัวแต่อย่างไร จากการศึกษาและสังเกตผู้แสดงในคณะเพลงพื้นบ้านของจังหวัดสุพรรณบุรีสามารถจำแนกท่ารำประกอบการเล่นเพลงอีแซว ได้ ๒ กรณี ดังนี้

๑. การรำตามบทหรือภาษาพูดว่ารำตีบทคือการรำทำท่าทางประกอบบทร้องโดยให้มีความสอดคล้องกับเนื้อหาสาระที่ร้อง โดยไม่จำเป็นต้องทำท่าทางอยู่ตลอดเวลาเพราะหลักใหญ่ของการแสดงเพลงพื้นบ้านเน้นที่การขับร้องเป็นสำคัญ ส่วนท่าทางที่บรรดาพ่อเพลงและแม่เพลงทั้งหลายรวมถึงคณะของแม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ นิยมใช้แสดงควบคู่กับการร้องสามารถนำมาเป็นตัวอย่างได้พอสังเขปดังนี้ คือ

ท่าไหว้ - ใช้เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ครูอาจารย์ หรือผู้อาวุโส
กล่าวอำลา

ท่าป้องปาก - ใช้สำหรับการกล่าวถึงคำพูด กระแสเสียง

ท่าปิดแกำม - ใช้สำหรับความอาย ความสวยงาม

ท่ารวมมือ - ใช้สำหรับการมาร่วม มาพบ มาอยู่ ชุมนุม

ท่าส่ายมือ - ใช้สำหรับการปฏิเสธ

ท่าหงายฝ่ามือ - ใช้สำหรับคำว่ามากมาย ยาวนาน กว้าง แผ่ขยาย

ท่าพาดนิ้ว - ใช้สำหรับการกล่าวถึงความชั่วร้าย หรือสิ่งไม่ดี

ทุกประเภท

ท่าเฉิดฉิน - ใช้สำหรับความสวยงาม ความรุ่งเรืองก้าวหน้า

ท่าพรหมสี่หน้า - ใช้สำหรับความมั่นคง ยิ่งใหญ่ ความเจริญ และการพัฒนา

ลักษณะท่ารำประกอบเพลงอีแซว

นอกจากนี้ยังมีภาษาท่าอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งมีความคล้ายคลึงในภาษาท่าของนาฏศิลป์ แต่ความอ่อนช้อยมีน้อยกว่า ในการรำตามบทนี้ ผู้ร้องควรคำนึงถึงความสอดคล้องกับอารมณ์ตลอดจนคำร้องให้มีความเหมาะสมต่อกัน

๒. ท่ารำตามทำนองหมายถึงท่ารำที่ผู้แสดงจะรำในขณะที่มิได้มีการขับร้องเนื้อเพลง ซึ่งหมายถึงอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ร้องแล้วฝ่ายหนึ่งจะยืนรำตามทำนองเพลงไปด้วย อันรวมถึงการรำของพวก ลูกคู่ ทั้งหลาย ซึ่งท่ารำส่วนใหญ่จะเป็นท่าร่างกายนุ่มรำให้เกิดความพร้อมเพรียงกัน เช่น ท่าสอดสร้อยมาลาแปลง ท่าพรหมสีหน้า ท่าจีบสองมือส่งด้านหลัง ท่าจีบส่งมือบน เป็นต้น โดยใช้การย่อเท้าให้ตรงตามจังหวะของทำนองเพลงในขณะที่เคลื่อนไหวมือ นับว่าการรำประเภทนี้สามารถสร้างความสวยงามเชิงสุนทรียภาพแก่ผู้ชมได้เป็นอย่างดี เพราะนอกจากจะได้ฟังการขับร้องแล้วยังได้เห็นท่าทางที่สวยงามหรือในบางครั้งอาจมีท่ารำแบบตลกโปกฮาของพ่อเพลง เช่น การรำต้อนรับแม่เพลง การรำย่อเข้า หรือในปัจจุบันอาจแทรกท่าเต้นที่กำลังเป็นที่นิยมเป็นการเสริมสร้างบรรยากาศของการแสดงให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนานได้มากขึ้น

รูปที่ ๔ พ่อเพลงแม่เพลงแสดงท่าทางการรำประกอบการเล่นเพลงอีแซว

การแต่งกายเพลงอีแซว

เพลงอีแซวเป็นการละเล่นในท้องถิ่นเกิดในบรรยากาศของวิถีชีวิตที่เรียบง่ายเริ่มต้นจากความสนุกสนาน ดังนั้นการแต่งกายของเพลงอีแซวนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจึงมีวิวัฒนาการตามจุดมุ่งหมายของการแสดง ซึ่งสามารถแยกออกได้เป็น ๓ ประเด็น คือ

๑. ในยุคเริ่มแรก เป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนานบันเทิงใจในกลุ่มชาวบ้าน ดังนั้นการแต่งกายจึงเป็นไปตามวิถีชีวิตของกลุ่มบุคคลนั้น ๆ ที่มาร่วมเล่นเพลง มิได้มีความพิถีพิถันหรือมุ่งเน้นในความสวยงามเป็นหลัก ใครมีเครื่องประดับอะไรก็นำมาสวมใส่ตามฐานะของตนซึ่งจะเห็นว่าการแต่งกายของฝ่ายชาย จะประกอบด้วยผ้าถุงแบบโจงกระเบน เสื้อคอกลม ผ้าขาวม้าผูกเอว เครื่องประดับอาจเป็นสร้อยคอหรือไม่มีก็ได้ การแต่งกายของฝ่ายหญิง ประกอบด้วยผ้าถุงแบบโจงกระเบน เสื้อแขนยาว หรือแขนสามส่วน อาจมีผ้าสไบห่มเฉียงป่า เครื่องประดับอาจเป็นสร้อยคอหรือไม่มีก็ได้ ในเรื่องของการแต่งหน้าจะมีแต่เพียงการปะแป้งกระแจะเท่านั้น การแต่งกายแบบนี้จะเห็นได้ชัดเจนในยุคของแม่บัวผัน จันทรศรี กับพ่อไสว สุวรรณประทีป

การแต่งกายเพลงอีแซว

รูปที่ ๕ ภาพการแต่งกายของพ่อเพลงและแม่เพลงในอดีต
ที่มา : เอนก นาวิกมูล, ๒๕๒๑

รูปที่ ๖ ภาพการแต่งกายของแม่เพลงในอดีต
ที่มา : เอนก นาวิกมูล, ๒๕๒๑

การแต่งกายเพลงอีแซว

๒. ในยุคที่เริ่มเป็นการแสดง นั้นหมายถึง ยุคของการยึดเป็น อาชีพระยะแรกของเพลงพื้นบ้านซึ่งรวมถึงเพลงอีแซวได้กลายเป็น มหรสพที่มีแสดงในงานต่าง ๆ คนนิยมรับชมและรับฟัง ดังนั้นเจ้าของ คณะจึงเริ่มปรับปรุงเรื่องของการแต่งกายให้มีสีสันสวยงาม แต่อาจจะ ไม่แตกต่างไปจากรูปแบบเดิมหากแต่มีการใช้ผ้าที่มีราคาสูงและมีความ สวยงามมาใช้ เช่นผ้าโจงกระเบนที่เป็นผ้าไหม เลือ้อาจมีลวดลายสีสัน เริ่มมีการแต่งหน้าของฝ่ายหญิงบ้างแล้วแต่ไม่มากและเมื่อต้องแสดง เป็นเรื่องราวประเภทเพลงทรงเครื่อง ก็จะนิยมแต่งกายตามท้องเรื่อง ที่แสดง ซึ่งสามารถหาเครื่องแต่งกายได้ในท้องถิ่นตามความเหมาะสม และทุนทรัพย์ของผู้แสดง

รูปที่ ๗ ภาพการแต่งกายของพ่อเพลงและแม่เพลง
ที่เริ่มการแสดงในรูปแบบคณะหรือวงเพลง
ที่มา : เอนก นาวิกมูล, ๒๕๒๑

การแต่งกายเพลงอีแซว

๓. ในยุคปัจจุบัน เป็นเพลงอีแซวที่แสดงเพื่อการยึดเป็นอาชีพ แต่ละคณะมีรูปแบบการแต่งกายที่คล้ายคลึงกัน ฝ่ายชายยังคงแต่งกายเหมือนเดิมแต่มีวิธีการนุ่งผ้าจับจีบให้สวยงามขึ้น สิ่งที่ยังคงสืบทอดในเรื่องของการแต่งกาย คือ การนุ่งผ้าแบบโจงกระเบนทั้งชายและหญิง ส่วนเสื้อที่สวมใส่ของฝ่ายหญิงมีความสวยงามมากขึ้น ใช้ผ้าอย่างหลากหลาย ออกแบบการตัดเย็บด้วยรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่น การจับจีบระบาย การปักฉลุ การประดับตกแต่งด้วยเลื่อมหรือลูกปัด เป็นต้น นอกจากนี้มีการสวมใส่เครื่องประดับ เช่น สร้อยคอ ต่างหู เข็มขัด และทัดดอกไม้ นับว่าเป็นวิวัฒนาการด้านการแต่งกายที่ช่วยส่งเสริมให้การละเล่นเพลงอีแซวน่าชมมากยิ่งขึ้น

รูปที่ ๘ ภาพการแต่งกายของพ่อเพลงและแม่เพลงในปัจจุบัน

เครื่องดนตรีประกอบการแสดง

๑. ตะโพน ตะโพนมีลักษณะเป็นกลองสองหน้า รูปทรงกระบอก ส่วนกลางป่อง มีหุ้ที่ทำจากไม้เนื้อแข็ง ซึ่งด้วยหนังวัวสองหน้า หน้าใหญ่เรียกว่า "หน้าเท่ง" หรือ "หน้าเท่ง" และหน้าเล็กเรียกว่า "หน้ามัด" โดยหน้าเท่งจะอยู่ทางขวามือของผู้ตี มีการถ่วงเสียงด้วยข้าวสุกบดผสมขี้เถ้าตรงกลางหน้ากลอง และมีหูหิ้วด้านบน ส่วนตัวกลองจะวางอยู่บนเท้าไม้ ตะโพนถือเป็นเครื่องดนตรีสำคัญในวงปี่พาทย์ ทำหน้าที่กำกับจังหวะหน้าทับต่าง ๆ

รูปที่ ๙ ตะโพน เครื่องดนตรีประกอบการแสดงเพลงอีแซว

เครื่องดนตรีประกอบการแสดง

๒. ฉิ่ง เป็นเครื่องดนตรีไทยประเภทเครื่องตีที่ใช้กำกับจังหวะ ในวงดนตรีต่าง ๆ ทำจากทองเหลืองหรือสำริด มีสองฝาประกบกัน โดยแต่ละฟามีรูตรงกลางสำหรับร้อยเชือกเพื่อจับตี มีสองเสียงหลักคือเสียง "ฉิ่ง" ที่ได้จากการกระทบแล้วยกขึ้น และเสียง "ฉับ" ที่ได้จากการกระทบแล้วประกบกันอย่างรวดเร็ว

รูปที่ ๑๐ ฉิ่ง เครื่องดนตรีประกอบการแสดงเพลงอีแซว

๓. กรับ เป็นเครื่องดนตรีไทยประเภทเครื่องตีที่ทำด้วยไม้ ทำหน้าที่กำกับจังหวะ โดยการเคาะหรือตีไม้ให้เกิดเสียง ในจังหวะฉับของเสียงฉิ่ง

รูปที่ ๑๑ กรับ เครื่องดนตรีประกอบการแสดงเพลงอีแซว

การอนุรักษ์ และสืบทอดเพลงอีแซวด้วยระบบการศึกษา

เพื่อเป็นการอนุรักษ์เพลงอีแซวสุพรรณบุรีและการสืบทอดด้วยระบบการศึกษา วิทยาลัยนาฏศิลปสุพรรณบุรี จึงได้ดำเนินการ ดังนี้

๑. จัดทำเป็นหลักสูตรในสถานศึกษา รายวิชาเพลงพื้นบ้าน เพื่อให้นักเรียนและนักศึกษาได้มีโอกาสเรียนรู้จากครูภูมิปัญญาและครูผู้ทำหน้าที่สืบทอดของวิทยาลัย โดยกระบวนการถ่ายทอดเพลงอีแซวสู่คณะครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา จึงทำให้มีครู อาจารย์ ผู้สนใจสามารถสืบทอดทางเพลงจากท่านได้หลายคน เช่นนางวรรณ แก้วกว้าง นายพนม บุญเหลือซึ่งคณะครู-อาจารย์เหล่านี้สามารถขับร้องและแสดงบนเวทีในโอกาสต่าง ๆ หลายครั้งนอกจากนี้ยังได้นำถ่ายทอดสู่นักเรียนในระดับชั้นต่าง ๆ ให้ได้เกิดการเรียนรู้ และลงมือปฏิบัติจริง จนสามารถเล่นและแสดงร่วมกับคณะครู-อาจารย์ ได้ นับว่าเป็นการปลูกฝัง และร่วมกันสืบทอดอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

รูปที่ ๑๒ การจัดการเรียนการสอนเพลงอีแซวในวิทยาลัยนาฏศิลปสุพรรณบุรี

การอนุรักษ์ และสืบทอดเพลงอีแซวด้วยระบบการศึกษา

รูปที่ ๑๓ การจัดการเรียนการสอนเพลงอีแซวในวิทยาลัยนาฏศิลปสุพรรณบุรี

๓. จัดการแสดงเผยแพร่เพลงพื้นบ้านอีแซวในโอกาสต่าง ๆ เมื่อคณะครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา ได้รับการถ่ายทอดการขับร้อง เพลงอีแซว และเพลงพื้นบ้านอื่น ๆ ได้มีโอกาสแสดงตามงานต่าง ๆ โดยในแต่ละครั้งจะได้รับคำแนะนำจากแม่ขวัญจิต ศรีประจันต์และ บางครั้งท่านก็ให้เกียรติร่วมแสดงด้วย จึงทำให้ผู้แสดงทุกคนเห็นวิธีการ แสดงลูกเล่น ทักษะปฏิภาณไหวพริบของท่านอย่างใกล้ชิด อนึ่งในการ แสดงเผยแพร่แต่ละครั้ง จำเป็นต้องมีการอธิบายประวัติที่มาของเพลง พอสั่งเขป ซึ่งถือว่าเป็นการให้ความรู้ควบคู่กับการบันเทิงในอีกรูปแบบ หนึ่ง

การอนุรักษ์ และสืบทอดเพลงอีแซวด้วยระบบการศึกษา

รูปที่ ๑๔ การแสดงเพลงอีแซวในงานของวิทยาลัยนาฏศิลปสุพรรณบุรี
ที่มา : วรรณภา แก้วกว้าง, ๒๕๖๗

๔. จัดทำองค์ความรู้เรื่องเพลงอีแซวสุพรรณบุรีเพื่อการศึกษาในรูปแบบสื่อ นวัตกรรม เป็นสื่อการเรียนรู้ที่อธิบายประวัติเพลงอีแซวตลอดจนลำดับขั้นตอนของเพลงอีแซวแบบโบราณ อันประกอบด้วย บทไหว้ครู บทเกริ่น บทประและบทลา , จาก เป็นต้น

๕. การนำเพลงอีแซวสุพรรณบุรี สู่การสร้างสรรครูปแบบนาฏศิลป์ไทย ด้วยการนำบทร้อง แต่งบทร้องขึ้นมาใหม่และสร้างท่าร่ายดนตรีประกอบ มีการแต่งกายที่งดงาม ใส่ความเป็นเอกลักษณ์ของการแสดงในงานนั้น ๆ ออกมาเพื่อเผยแพร่ และทำให้ผู้ชมได้รับรู้ว่าเพลงพื้นบ้านของไทยมิได้สูญหายไปที่ไหน ยังสามารถคงอยู่และนำมาสร้างสรรค์เป็นชุดการแสดงหรือผลงานใหม่ ๆ ได้อย่างเหมาะสมและสวยงาม

การอนุรักษ์ และสืบทอดเพลงอีแซวด้วยระบบการศึกษา

นอกจากนี้ วิทยาลัยนาฏศิลปสุพรรณบุรี ยังได้มีส่วนในการให้ความรู้ คำแนะนำด้านการแสดงเพลงอีแซว ให้แก่สถานศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ร่วมเป็นคณะกรรมการในการตัดสิน การประกวดเพลงอีแซว ทั้งยังเป็นคณะทำงานของสำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดสุพรรณบุรี เกี่ยวกับการจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมด้านเพลงอีแซวของจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งถือว่าเป็นการ ทำหน้าที่อนุรักษ์สืบทอด ตลอดจนการนำมาเผยแพร่สู่ผู้เรียนทุกเพศ ทุกวัย ทั้งในระบบและนอกระบบสถานศึกษาให้แพร่หลาย โดยมีศิลปิน แห่งชาติ ครูเพลงพื้นบ้านร่วมกันถ่ายทอดเพื่อให้เพลงอีแซวสุพรรณบุรี เป็นที่รู้จักและดำรงอยู่อย่าง เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสุพรรณบุรี ตลอดไป

สถาบันพัฒนาตลป

เพลงอีแซวสุพรรณบุรี

